

Volter Kilven kielestä.

Volter Kilven kieli on saanut osakseen eri suuntiin meneviä arvosteluja. Muutamat, tosin harvat, ovat hänen käyttämälleen kielimuodolle antaneet tunnustusta, vieläpä suurtakin, mutta useimpien arvostelijain taholta siihen on suhtauduttu melkeinpä kielteisesti. Kilpeä on moitittu uusien sanojen sepittämisestä, kirjakielestä poikkeavien muotojen käyttämisestä, lauserakenteen outoudesta ym.

Virittäjässä 1945 professori Aarni Penttilä on mielenkiintoisessa tutkielmassaan »Paikallismurteet ja kirjailijat» kosketellut myös Volter Kilven kielen erikoisuuksia ja niiden syitä. Penttilä sanoo: »Voisin edelleen ainakin kuvitella myös mahdolliseksi, että joku kirjailija on piitannut lukijainsa kielentaidosta vähemmän, kuin lukijan kannalta toivoisi, jonkinlaisesta henkisestä ylpeydestä ja ylemmydentunnosta. Sellainen tunnevire tuo helposti mukanaan välinpitämättömyyden lukijakuntaa kohtaan ja asenteen 'minkä minä kirjoitin, sen minä kirjoitin'. Kun Penttilä heti tämän jatkoksi esittää esimerkkejä Volter Kilven kielestä ja ihmettelee, miksi Kilpi sanoo niin ja niin, niin lukija ei voi ymmärtää muuta, kuin että jäljentämäni lausuma ja siinä esitetyt syyt koskevat nimenomaan

juuri Kilven kieltä. Kun minulla on se käsitys, ettei tässä osuta aivan oikeaan etsittäessä syitä Kilven kielenkäytön perusteisiin, ja kun olen Kilven viimeisen luomiskauden aikana läheisesti joutunut seuraamaan hänen kirjallisen työnsä kulkua, niin haluan tuoda esiin muutamia näkökohtia, joihin käsittäkseni on kiinnitettävä huomiota varsinkin Kilven tänä aikana julkaisemien saaristolaiselämäkuvausten kieliasua arvosteltaessa.

Tarkasteltakoon ensin Penttilän käsityskantansa tueksi esittämiä huomautuksia.

Penttilä kysyy ensin: »miksi on sanottu *jälelle* pro *jäljelle*». Tähän voi vain huomauttaa, että *jälelle* muoto on kirjallisuudessa aiemmin ollut sangen yleinen (esim. Kivi, Aho, Linnankoski) eikä sitä ole suomen kieliopeisakaan aina torjuttavana pidetty. Seuraava kysymys: »miksi *keräjillä* pro *käräjillä*». Kilven käyttämä muoto on yleinen monin paikoin länsimurteissa, ja se on viime aikoihin asti ollut kirjakielessäkin ainakin suvaittu. Lönnrotin sanakirjassa on päämuotona *keräjä*, ja samalla kannalla on esim. Ferd. Ahlmanin Suomalais-ruotsalainen sanakirja, joka pitkiä aikoja oli käytännössä yleisin näiden kielten sanakirja. Muutamissa uudemmissakin sanakirjoissa tavataan edelleen e-llinen muoto.

Penttilän seuraava kysymys on: »miksi hänellä *parkki flakaa*, kun keran moista ilmausta eivät tuntene lounaismurteet sen paremmin kuin yleiskielikään (murteessa *flakutta*)». Olen tiedustellut murretta taitavalta kustavilaiselta (Kilven syntymäpitäjä oli Kustavi) tätä seikkaa, ja hänen ilmoituksensa mukaan juuri verbi *flakaa* on vanhaa Kustavin murretta. Muodosta *flakutta* tiedonantajani sanoi, että se taitaa olla jotakin »lasten kieltä». Vielä on Penttilällä kysymykset: »miksi hän sanoo *aamusti* eikä *aamulla*, kun *aamusti* tietääkseni on kaikelle suomelle vieras ilmausmuoto (murteessa ei käytetä *aamu* sanaa, *aamulla* on *huamelta*), miksi *kynttilämessusti* pro *kynttilämessuna* jne.» Asianlaita on kuitenkin niin, että *aamu* sana on lounais- ja yleensä länsimurteissa yleinen. Samoin ovat ainakin Satakunnassa ja Varsinais-Suomessa tavallisia sellaiset ilmaukset kuin *aamusti*, *ehtoosti*, *häisti* jne. ja lounaismurteiden puolella vastaavasti *aamuste(n)*, *ehtoste(n)*, *markkinoiste(n)* jne. Tämän tyyppin yleisyyttä todistaa myös Lönnrotin sanakirja. Siellä on esim. seuraavat muodot: *aamusti*, *aamupäivästi*, *aamuyösti*, *ehtoosti*, *häisti*, *joulusti*, *Maarianpäivästi*, *vapusti*, *yösti*. Tällaisia muotoja tavataan muutamissa myöhemmissäkin sanakirjoissa. Myös Hakulinen mainitsee joukon *-sti*' johtimella muodostettuja kysymykseen 'milloin?' vastaavia muotoja: *aamusti*', *ehtoosti*', *häisti*', *joulusti*', *käräjisti*', *markkinoisti*', *vapusti*', *välisti*', *yösti*'. Hän huomauttaa myös, että murteittain *-sti*'-johdinta vastaavat *-sten* ja *-ste*('). (Suomen kielen rakenne ja kehitys I, s. 202).

Kun nämä Penttilän Kilpeen kohdistuvan arvostelunsa perusteiksi esittämät Kilven kielen sanat ja muodot pohjautuvat, kuten edellä on osoitettu, Kilven synnyinseudun murteeseen, yleiseen länsisuomalaiseen kielenkäyttöön tai myös kirjakielessäkin aina viime aikoihin asti esiintyneeseen käytäntöön eivätkä siis ole kielelle tuntemattomia ja vieraita ilmauksia ja muotoja, niin ei niitä voi pitää riittävinä perusteina väitteelle, että ne johtuisivat kirjailijan jonkinlaisesta henkisestä ylpeydestä ja ylemmyyden tunnosta tai välinpitämättömyydestä lukijakuntaa kohtaan, mutta ne antavat kylläkin viittauksia Kilven saaristolaiskuvausten kielen lähtökohtiin. Se kumpuaa Kilven kotiseudun, hänen lapsuutensa ja varhaisuoruutensa aikaisen murteen ja senaikaisen kirjakielen pohjalta. Kilpi oli luodessaan kypsyneen miehuuskautensa suuria teoksia niin syventynyt ja eläytynyt aihepiiriinsä, lounaisen rannikko- ja saaristoseutumme väestön sisäisen ja ulkonainen elämän kuvaukseen, että hänen teostensa kielikin sai vaikutteita kuvausten kohteena olevan väestön senaikaisesta kielestä. Kun kerran oli Volter Kilven kanssa puhetta hänen kieleensä kohdistuneesta arvostelusta, jossa moitittiin häntä uusien sanojen ja muotojen sepittämisestä, niin hän puoliksi leikillään sanoi, ettei hän itse mitään sepittänyt. Hän vain kuunteli, kuinka ja mitä nuo hänen ukkonsa puhuivat ja keskustelivat, ja pani sen paperille. Nämä Kilven milloin vakavat, milloin leikilliset kapteenit ja merimiehet, pitäjän suuret ja pienet puhuivat hänelle varmaan muutamien vuosikymmenien takaista hänen koti-seutunsa kieltä.

Millaista oli varsinkin sanastoltaan se kieli, jota Turun—Uudenkaupungin välisen saariston ja rannikkoseudun väestö puhui kuusi seitsemän vuosikymmentä sitten, ei ole enää yksityiskohtaisesti selvitettävissä. Paljon sanoja ja sanantapoja on varmaan jo häipynyt saavuttamattomiin. Tämä kieli sisältää vielä tänä päivänäkin paljon sellaista, mikä siihen perehtymättömästä tuntuu oudolta. Pitkiäkin aikoja sitä puhuvien keskuudessa elänyt, mutta alkuaan muualta siirtynyt tulee usein yllättyneeksi kuullessaan tämän kielen ilmauksia. Sieltä tulee vieläkin esiin »käden käyminen», joka yleisesti tunnetaan vain virosta, mutta joka tavataan myös Agricolalla ja Westhillä sekä vanhoissa Raamatuissamme. Siellä saa kuulla veden paisumisesta, minkä on luullut rajoittuvan vain lapsena lukemaansa raamatunhistorian kertomukseen ym.

Tarkoitukseni ei tietenkään ole väittää, että kaikki, mikä Kilven kielessä poikkeaa nykyisestä normaalista kielimuodosta, saisi selityksensä edellä kosketelluista syistä. Näillä tekijöillä on kuitenkin Kilven kielen muodostumisessa paljon suurempi osuus, kuin hänen syntymäseutunsa vanhaan murteeseen ja runsaan puolen vuosisadan takaiseen yleiskieleen

perehtymätön osaa aavistaa. Mitä kauempana tästä kielimuodosta arvostelija tai lukija on, toisin sanoen mitä vähemmän hän sitä tuntee, sitä enemmän hän luulee Kilven kielessä olevan pelkästään Kilven omaa.

Mielestäni Kilpeen voidaan paljon paremmin perustein sovittaa se, mitä Penttilä mainitussa kirjoitelmassaan lausuu eräistä muista kirjailijoista puhuessaan: »Välistä kirjailija haluaa käyttää murteen ilmausta sen tunnearvon vuoksi, mikä asianomaisella ilmauksella hänelle on. Vastaava yleiskielinen ilmaus on liian väritön, liian paperinen käytettäväksi. . . Milloin kirjailijan murteenmukaisuus perustuu tässä nyt mainitsemaani vaikuttimeen, lukijalta puuttuu, ellei ole hänen omasta murteestaan kysymys, mahdollisuus täysin ymmärtää kirjailijaa. Hän ei osaa sijoittaa kirjailijan käyttämiin ilmauksiin niitä kotoisia tunnesävyjä, jotka tekijä on sanastukseensa tahtonut sisällyttää. Siinä on muuten yksi niitä kohtia, joissa kirjailija voi jäädä huonolle puolelle asiaa ymmärtämättömän lukijan häntä arvostellessa» (Vir. 1945 ss. 344—345). Näin on varmaankin juuri Kilven usein käynyt.

Kilpi ei tietenkään ollut murrekirjailija sanan tavanomaisessa merkityksessä. Eihän hänen kielensä mitään tiettyä murretta ole. Kuitenkin murreaineksella on oma osansa hänen kielessään.

Kilven lapsuudenaikainen syntymäseudun murre, vanhempi ja uudempi yleiskieli ja varmaankin vielä heijastus vanhasta Raamatun kielestä muodostivat vain sen pohjaseoksen, raaka-aineen, joka joutui muokattavaksi hänen taiteellisen luomistyönsä ajossa. Se oli se rauta, jota Kilpi itse on tarkoittanut sanoessaan: »Todellinen kieli hersyy syvemmistä lähteistä kuin johtelevan ja yhdistelevän järjen kylmältä alasimelta, vain liehtivän sydämen suulla ja luovien aivojen ajossa sulaa kielen rauta juoksevaksi, ja vain sieltä noudettu hehkuva on alasimellekin taipuvaa.» (Vir. 1931, s. 98.)

Olen edellä viitannut siihen merkitykseen ja osuuteen, mikä Kilven lapsuuden- ja nuoruudenaikaisella kielellä oli hänen saaristolaiskuvaustensa kielellisen asun muodostuksessa. Kilvelle vain kuuden seitsemän vuosikymmenen takainen puhuttu kieli oli se kielimuoto, joka täysin luonnonomaisena ja vivahdusrikkaana oli hänen kuulonsa tavoittanut. Se kieli kaikui edelleenkin elävänä ja kehityskelpoisena Kilven korvissa, sillä tiedämmehän, että myöhemmän ajan puhuttu kieli kantautui hänen kuulo-tajuntaansa vain vajavaisena ja ilmeettömänä. Heikkokuuloisille puhuttaessahan ajatuksen ilmaus tavallisesti kiteytetään mahdollisimman harvasanaiseksi, lapidaariseksi. Siitä jäävät pois kielen herkimmat vivahdukset ja eloisimmat käänteet. Sen vuoksi onkin ymmärrettävää, että Kilven myöhemmänkin ajan kieltä varjosti tuo vanhempi kielikerros ja että hän

joutui turvautumaan itseensä ja omaan luomisvoimaansa enemmän, kuin muuten ehkä olisi ollut asianlaita. Tuloksena oli omalaatuinen kieli-
muoto, joka monessa kohdassa eroaa yleiskielestä, mutta on samalla
tyylikeino, joka käsitykseni mukaan olennaisesti liittyy Kilven kirjalliseen
toimintaan. Se on hänen taiteellinen ilmaisuvälineensä.

Jos Kilven teokset puettaisiin täysin nykyisen yleiskielen mukaiseen
asuun, niin epäilemättä jotakin voitettaisiin. Hänen teoksensa aukenisivat
monelle sellaiselle, joka niihin nyt kielen takia pahenee, mutta varmaan
myös paljon menetettäisiin. Ne eivät silloin pystyisi antamaan kaikkea
sitä, mitä niistä saa sellainen lukija, joka niiden sisällön nykyisessäkin
asussa sulattaa ja omaksuu. Käsittääkseni Kilven teokset eivät yleiskieli-
sessä asussa olisi kirjallistaiteellisina saavutuksina samalla korkealla ta-
solla, kuin ne nyt ovat, sillä Kilven kieli on olennaisena osana hänen taiteel-
lisessa huomistyössään.

Niilo Ikola.